

KORONACJA BOLESŁAWA CHROBREGO
W POCZTACH WŁADCÓW POLSKICH
Z DRUGIEJ POŁOWY XIX WIEKU

Krzysztof Borkowski

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Instytut Historii

John Paul II Catholic University of Lublin
Institute of History

e-mail: krzysztof.borkowski18112002@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-0412-2681>

Streszczenie. W artykule omówiono problem przedstawienia królewskiej koronacji Bolesława Chrobrego w świetle pocztów władców polskich z drugiej połowy wieku XIX. Uwzględnione zostały oba elementy składowe pocztów, tj. graficzny wizerunek panującego, a także historiograficzne ujęcie jego życiorysu oraz panowania. Przeanalizowane poniżej poczty Aleksandra Lessera, Ksawerego Pillatiego, Walerego Eljasza-Radzikowskiego oraz Jana Matejki wpisywały się w obecny na ziemiach polskich w okresie zaborów nurt popularyzacji rodzimej historii, stanowiąc dzięki temu niezwykle wartościowe narzędzie edukacyjne, a przede wszystkim czynnik kształtujący tożsamość narodową. Przeprowadzona analiza wykazała istnienie dwóch głównych koncepcji dotyczących daty koronacji (roku 1000 oraz 1025), a także pewne różnice pomiędzy poszczególnymi rysunkami i obrazami, wynikające najpewniej z odmiennej interpretacji polskich i zagranicznych przekazów kronikarskich, jak i popularnej w czasach zaborów tendencji do kultuwowania pamięci o wielkiej przeszłości Polski.

Słowa kluczowe: Bolesław Chrobry; koronacja; rok 1025; poczty władców polskich autorstwa Aleksandra Lessera, Ksawerego Pillatiego, Walerego Eljasza-Radzikowskiego oraz Jana Matejki; XIX wiek

„Bolesław więc, tak chlubnie wyniesiony na królewski tron przez cesarza, okazał wrodzoną sobie hojność urządzając podczas trzech dni swej konsekracji prawdziwie królewskie i cesarskie biesiady i codziennie zmieniając wszystkie

naczynia i sprzęty, a zastawiając coraz to inne i jeszcze bardziej kosztowne”¹. Słowami tymi Anonim zwany Gallem² dokonał opisu wyniesienia Bolesława Chrobrego do godności królewskiej, łącząc je z pobytem Ottona II w Gnieźnie w 1000 r. Tysięczna rocznica królewskiej koronacji Chrobrego, przypadająca na rok 2025, stanowi doskonałą zachętę do przyjrzenia się problemowi jej przedstawienia na kartach pocztów władców polskich z drugiej połowy XIX wieku. Wspomniane pocztory miały formę zbioru malarskich, tudzież rysunkowych wizerunków władców, opatrzonych tekstem historycznym, objaśniającym życie i dokonania poszczególnych panujących, łącząc w sobie charakter ikonograficzny oraz historiograficzny.

Koronacja Bolesława Chrobrego, a w szczególności jej miejsce oraz data do dziś stanowi przedmiot wielu różnorodnych opracowań oraz dyskusji³. Niezbędne w tym miejscu wydaje się podkreślenie, iż natura królewskiej sakry w czasach Chrobrego była złożona, bowiem składała się na nią zgoda polityczna oraz liturgiczna ceremonia pomazania. Data oraz miejsce koronacji Bolesława Chrobrego wciąż pozostaje kwestią sporną, jednak pomimo rozbieżności wynikających z odmiennej interpretacji rodzimych⁴ i zagranicznych⁵ źródeł, to właśnie rok 1025 jest przez większość badaczy uznawany za początek królewskich rządów w państwie Piastów⁶.

¹ ANONIM TZW. GALL, *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław 1996, s. 22.

² Anonim tak zwany Gall (XI/XII wiek) – anonimowy autor *Kroniki polskiej*, związany z dworem księcia Bolesława III Krzywoustego. Mimo cudzoziemskiego pochodzenia powszechnie uznawany za pierwszego polskiego kronikarza (T. JASIŃSKI, *Czy najbardziej tajemniczy kronikarz polskiego średniowiecza, Gall Anonim, był Chorwatem?*, „Kwartalnik Nauka” 2024, nr 2, s. 7-34).

³ Z ostatnich prac dotyczących koronacji Bolesława Chrobrego zob. m.in.: P. FIGURSKI, *Czas królestw, czas rozwoju, w: 1025: Narodziny Królestwa. Katalog wystawy*, Muzeum Historii Polski, praca zbiorowa, Warszawa 2024, s. 13-41.

⁴ Między innymi *Kronika polska* Anonima zwanego Gallem, Wrocław 1996).

⁵ Wśród nich między innymi: *Kronika Thietmara* (*Kronika Thietmara*, tłum. i wyd. M.Z. Jedlicki, Postłowie K. Ożóg, Kraków 2005), *Roczniki korbejskie* (*Annales Corbeienses* (Monumenta Germaniae Historica, t. 3), Hannoverae 1839); *Roczniki kwedlinburskie* (*Annales Quedlinburgenses*, (Monumenta Germaniae Historica, t. 3), Hannoverae 1839), *Żywot Konrada II* (*Viponis vita Chunradi Imperatoris* (Monumenta Germaniae Historica, t. 11), Hannoverae 1854) czy *Żywot Pięciu Braci Męczenników Brunona z Kwerfurtu w: Piśmiennictwo czasów Bolesława Chrobrego*, wyd. J. Karwasieńska, tłum. K. Abgarowicz, Warszawa 1966, s. 155-246).

⁶ W literaturze przedmiotu przeważa pogląd, iż w przypadku Bolesława Chrobrego pierwszy element królewskiej sakry (zgoda polityczna) nastąpił już w roku 1000, zaś uroczystość pomazania w roku 1025. W przypadku miejsca królewskiej koronacji badacze za najbardziej prawdopodobne uznają Poznań lub Gniezno, a więc siedziby metropolii kościelnych. Wśród najważniejszych prac dotyczących problematyki daty, miejsca oraz charakteru koronacji Chrobrego por. m.in.: Z. DALEWSKI, *Modele władzy dynastycznej w Europie Środkowo-Wschodniej we wcześniejszym*

Pamięć o królewskiej koronie Bolesława Chrobrego miała niebagatelne znaczenie w późniejszych stuleciach. W okresie rozbitcia dzielnicowego podkreślała integralność terytorialną Polski oraz konieczność scalenia poszczególnych ziem w jeden, scentralizowany organizm państwowy. W sytuacji wyizolowania Polski z politycznej mapy Europy tradycja królewskiej koronacji Chrobrego nabierała dodatkowego znaczenia, wskazując na nią jako początek niezależności młodego władztwa piastowskiego wobec zachodniego sąsiada.

Okres zaborów zwracał uwagę polskiej elity intelektualnej (historyków, literatów czy malarzy) w kierunku kultywowania pamięci o dziejach przedrozbiorowej Rzeczypospolitej. Działania te miały za zadanie spełnienie dwóch zasadniczych celów: wyjaśnienia przyczyn upadku państwa oraz wyciągnięcie wniosków na przyszłość⁷, a także „pokrzepienie serc” narodu i podniesienie go na duchu poprzez przypomnienie momentów dawnej chwały i potęgi państwa polskiego⁸.

średniowieczu, Warszawa 2014; J. FRIED, *Ottón III i Bolesław Chrobry: miniatura dedykacyjna z Ewangeliarza z Akwizgranu, zjazd gnieźnieński a królestwa polskie i węgierskie: analiza ikonograficzna i wnioski historyczne*, tłum. E. Kaźmierczak, W. Leder, Warszawa 2000; A.F. GRABSKI, *Bolesław Chrobry. Zarys dziejów politycznych i wojskowych*, Warszawa 1966; A.F. GRABSKI, *Polska w opiniach obcych X-XIII w.*, Warszawa 1964; T. JASIŃSKI, *Tytułatura Bolesława na zjeździe gnieźnieńskim*, w: *Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Wacława Korty (1919-1999)*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 23-31; T. MANTEUFFEL, *Polska wśród nowych państw Europy*, w: *Polska pierwszych Piastów: państwo, społeczeństwo, kultura*, red. T. Manteuffel, Warszawa 1970, s. 9-42; J. MULARCZYK, *Tradycja koronacji królewskich Bolesława I Chrobrego i Mieszka II*, Wrocław 1998; A. PLESZCZYŃSKI, *Niemcy wobec pierwszej monarchii piastowskiej (953-1034). Narodziny stereotypu. Postrzeganie i cywilizacyjna klasyfikacja władców Polski i ich kraju*, Lublin 2008; J. SOCHACKI, *Stosunki publicznoprawne między państwem polskim a cesarstwem rzymskim w latach 963-1102*, Słupsk 2003; J. STRZELCZYK, *Bolesław Chrobry*, Poznań 1999; J. STRZELCZYK, *Zjazd gnieźnieński*, Poznań 2000; S. TRAWKOWSKI, *Monarchia Mieszka I i Bolesława Chrobrego*, w: *Polska pierwszych Piastów: państwo, społeczeństwo, kultura*, red. T. Manteuffel, Warszawa 1970, s. 114-144; P. URBAŃCZYK, *Bolesław Chrobry – lew ryczący*, Toruń 2017; L. WETESKO, *Piastowie i ich państwo w łacińskiej Europie. Studia z dziejów kultury politycznej X i XI wieku*, Poznań 2013; S. ZAKRZEWSKI, *Bolesław Chrobry Wielki*, Kraków 2006.

⁷ Więcej na temat ówczesnych dyskusji wokół oceny polskiego procesu dziejowego i przyczyn upadku państwa polskiego – zob. A. WIERZBICKI, *Historiografia polska doby romantyzmu*, Wrocław 1999.

⁸ Kwestia historycznej edukacji Polaków w okresie zaborów doczekała się dotychczas bogatej literatury, warto jednak wymienić kilka podstawowych opracowań dotyczących tej tematyki – por. m.in.: *Dzieje inteligencji polskiej do roku 1918*, t. 1-3, red. J. Jedlicki, Warszawa 2008; *Edukacja historyczna społeczeństwa polskiego w XIX w. Zbiór studiów*, red. J. Maternicki, Warszawa 1981; J. MATERNICKI, *Dydaktyka historii w Polsce 1773-1918*, Warszawa 1974. Ostatnio także M. PIEKARSKA, *Przegląd i porównanie XIX-wiecznych drukowanych pocztów władców*

Popularyzacja historii Polski w okresie zaborów koncentrowała się przede wszystkim na dotarciu do możliwie najszerzego grona odbiorców, przez co popularyzatorskie utwory o tematyce historycznej musiały zyskać prostszy, łatwiejszy w odbiorze język. W tej sytuacji trudność polegała głównie na uproszczeniu narracji przy jednoczesnym zachowaniu naukowej wartości dzieła. Obok powieści historycznych, autorstwa chociażby Klementyny z Tańskich Hoffmanowej czy Henryka Sienkiewicza, to właśnie pocztę władców polskich stanowił jeden z najpopularniejszych środków przekazu pamięci o przedrozbiorowej tradycji i historii Polski. Najbardziej znane pocztę władców polskich powstały w drugiej połowie XIX wieku w zaborze rosyjskim (Warszawa) oraz austriackim (Kraków), stając się niejako odzwierciedleniem wizji tamtejszych historyków i artystów na dzieje utraconej ojczyzny. Warto jednak podkreślić, iż przeanalizowane w powyższym artykule pocztę władców polskich z drugiej połowy XIX wieku nie były pierwszymi tego typu zbiorami graficznych wizerunków polskich władców. Tradycja pocztów władców polskich sięgała wcześniejszych stuleci, stając się swoistym wzorcem i punktem wyjścia dla XIX-wiecznych artystów⁹. Ilustracje przedstawiające władców polskich zawierały między innymi: *Kronika Polska* M. Bielskiego, *Regum Poloniae Icones* T. Tretera, *Principum et Regum Polonorum Imagines ad vivum expressae* A. Mylius¹⁰ czy wizerunki autorstwa B. Farjata oraz M. Bacciarellego.

polskich jako przykład źródła nauki historii Polski w czasie zaborów, „Niepodległość i Pamięć” 79 (2022), nr 3, s. 191-230.

⁹ Więcej na temat tradycji pocztów władców polskich – zob. A. GROCHAŁA, *Pocztę władców polskich. Tradycja państwowości*, Warszawa 2005.

¹⁰ Wizerunki autorstwa Tretera oraz Mylius – zob. dalej, s. 29.

Wizerunek Bolesława Chrobrego w *Kronice Polskiej* M. Bielskiego (1597) (z lewej), autorstwa B. Farjata (1702) (z prawej) oraz autorstwa M. Bacciarellego (1768-1771, Zamek Królewski w Warszawie)

Poczet Aleksandra Lessera (1860)

Aleksander Lesser, *Bolesław Chrobry* (1860)

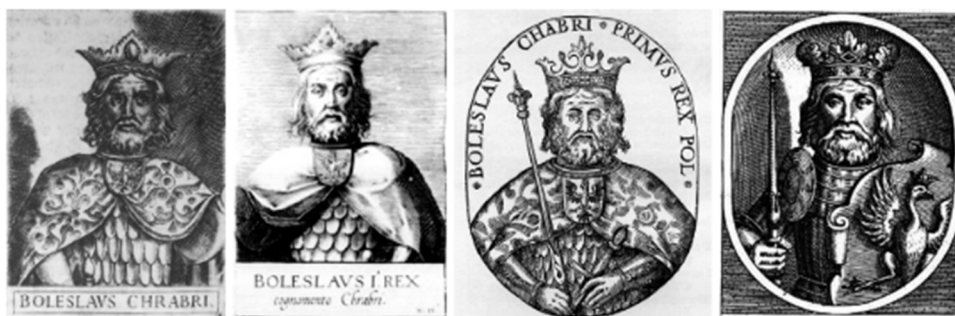
Chronologicznie najwcześniejszym spośród wymienionych na początku pocztów władców polskich z drugiej połowy XIX wieku był ten wydany w 1860 r. w Warszawie, zawierający rysunki Aleksandra Lessera¹¹ oraz komentarz historyczny Juliana Bartoszewicza¹².

Malarskie ujęcie Lessera koncentruje się nie na samym aspekcie koronacji, lecz na ukazaniu Chrobrego w roli wojownika, zwycięzcy i silnego władcy. Służy temu przedstawienie dzierżącego w dłoni miecz władcy w rynsztunku bojowym na tle ozdobionych prawosławnymi krzyżami wież, odnoszących się najpewniej do wyprawy na Kijów z 1018 r. oraz legendą o wyszczerbieniu miecza. Malarz

¹¹ Aleksander Lesser (1814-1884) – malarz, rysownik, ilustrator, krytyk i znawca sztuki; uczeń A. Kokulara oraz A. Brodowskiego. W latach 1832-1835 studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Dreźnie, w latach 1835-1840 – w Akademii Sztuk Pięknych w Monachium (E. SZCZAWIŃSKA, *Lesser Aleksander (1814-1884)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 17, red. E. Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 97-99).

¹² Julian Bartoszewicz (1821-1870) – historyk, publicysta. Jeden z czołowych polskich historyków doby międzypowstaniowej, w latach 1861-1863 wykładowca historii i języka polskiego w Instytucie Muzycznym w Warszawie (J. MATERNICKI, *Julian Bartoszewicz (1821-1870)*, w: *Historycy warszawscy ostatnich dwóch stuleci*, red. J. Gieysztor, J. Maternicki, H. Samsonowicz, Warszawa 1986, s. 77-90; A. MORACZEWSKI, *Bartoszewicz Julian (1821-1870)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 1, red. W. Konopczyński, Kraków 1935, s. 325-326).

umieścił na obrazie koronę otwartą. Miała być ona rzekomo wzorowana na dawnym pomniku Bolesława Chrobrego w Gnieźnie, nieistniejącym już w drugiej połowie wieku XIX¹³. Należy jednak pamiętać, iż w 1842 r. opublikowane zostało źródło ukazujące ów pomnik z koroną zamkniętą, co każe szukać faktycznej inspiracji Lessera we wcześniejszych wizerunkach Chrobrego¹⁴. Prawdopodobnym źródłem graficznego ujęcia Lessera wydają się XVI- i XVII-wieczne wizerunki Bolesława Chrobrego autorstwa T. Tretera, A. Mylius, S. Sarnickiego i S. Neugebauera, na których władca, podobnie jak u Lessera, nosi koronę otwartą.

Ryciny: T. Tretera
(1591)

A. Mylius
(1594)

S. Sarnickiego
(1594)

S. Neugebauera
(1644)

Źródło fotografii: A. Małecki, *O szesnastowiecznym wizerunku Bolesława Chrobrego autorstwa Tomasza Tretera i wczesnym wyglądzie grobowca tego władcy w poznańskiej katedrze*, „Historia Slavorum Occidentis” 2020, nr 3 (26), s. 44.

Nieco szersze pole do interpretacji w kwestii koronacji pozostawia tekst historyczny Juliana Bartoszewicza, niezwykle pochlebnie oceniającego dokonania Chrobrego¹⁵. Bartoszewicz nie odrzucił co prawda możliwości koronacji Chrobrego podczas zjazdu gnieźnieńskiego w 1000 r., podkreślając nałożenie na

¹³ *Królowie polscy – wizerunki zebrane i rysowane przez Alexandra Lessera, objaśnione tekstem historycznym Juliana Bartoszewicza*, Warszawa 1860, s. 14.

¹⁴ W 1842 r. wizerunek pomnika miał zostać opublikowany przez E. Raczyńskiego, natomiast w 2002 r. w katedrze poznańskiej ufundowano tablicę upamiętniającą sarkofag króla Bolesława Chrobrego z jego kopią – zob. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/15921/edition/25599/content> [dostęp: 10.07.2025]; <https://www.muzeumgniezno.pl/eksponat,1204.html> [dostęp: 10.07.2025]; https://trakt.poznan.pl/blog_article/252/piastowski-ostrow-tumski-2- [dostęp: 10.07.2025].

¹⁵ „W całym tysiącleciu i więcej politycznego żywota swego nie miała Polska tak genialnego, tak ogromnego wielkością swoich pomysłów i czynów króla, jako był ten król Bolesław Chrobry” (*Królowie polscy – wizerunki*, s. 26).

jego głowę cesarskiej korony¹⁶, jednak jednocześnie wspomniał o późniejszych zabiegach dyplomatycznych Chrobrego w Rzymie. Wobec niemożności uzyskania papieskiej zgody Bolesław miał, zdaniem Bartoszewicza, samodzielnie kazać koronować się swoim biskupom, za nic mając zdanie głowy Kościoła¹⁷. Historyk wspomniał, iż koronatorem miał być ówczesny arcybiskup gnieźnieński, a więc zapewne Hipolit¹⁸. Narracja Bartoszewicza, tożsama z poglądami Joachima Lelewela¹⁹ na temat koronacji Bolesława Chrobrego²⁰, akcentuje niezależność i siłę władcy i jego państwa, wzmocnioną dodatkowo poprzez zwycięskie walki Bolesława z cesarstwem. Pamięć o zwycięstwach Chrobrego nad zachodnim sąsiadem miała dla Lelewela i Bartoszewicza niebagatelne znaczenie, ponieważ symbolizowała ona wyższość nad zaborcą, uosobionym w tej sytuacji przez Henryka II. Historycy ci analogicznie ocenili dokonania Stefana Batorego, wskazując zwłaszcza na jego zbrojne sukcesy przeciwko kolejnemu zaborcy, Rosji, reprezentowanej wówczas przez Iwana IV Groźnego²¹.

Obecność otwartej korony na obrazie Lessera wydaje się sprzeczna w zestawieniu z narracją Lelewela oraz Bartoszewicza, pełną manifestacji suwerenności władztwa piastowskiego. Wojownicza kreacja zwycięskiego władcy sygnalizuje jednak pewien związek z wielokrotnie wymienianą w tekście historycznym suwerennością i siłą Chrobrego, stale przypominając o jego wojennych triumfach²².

¹⁶ „Otton III jednak sam koronę kiedyś cesarską przed laty włożył w Gnieźnie na głowę Bolesławowi” (tamże, s. 27).

¹⁷ „Wziął koronę własną mocą i nie potrzebował tutaj niczyjego wsparcia, gdy sam poczuwał się dość silnym, żeby bronić swojej i stworzonego przez się państwa polskiego dostojności” (tamże).

¹⁸ Udział Hipolita w ceremonii koronacji Bolesława nie znajduje jednoznacznego potwierdzenia źródłowego, jednak większość badaczy przyjmuje z pewną dozą prawdopodobieństwa jego decydującą rolę we wspomnianej uroczystości (J. STRZELCZYK, *Bolesław Chrobry*, s. 195; P. URBAŃCZYK, *Bolesław Chrobry*, s. 311).

¹⁹ Joachim Lelewel (1786-1861) – historyk, polityk, ideolog demokracji polskiej. Profesor Liceum Krzemienieckiego, Uniwersytetu Wileńskiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego. Członek czynny Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie w 1829 r. (S. KIENIEWICZ, *Lelewel Joachim Józef Benedykt (1786-1861)*, w: *Polski słownik biograficzny* t. 17, s. 21-25).

²⁰ Obaj historycy zgodnie rozpatrywali koronację w kategoriach manifestacji suwerenności państwa na arenie międzynarodowej. Lelewel kategorycznie odrzucił możliwość koronacji Chrobrego przez Ottona III, podkreślając kościelny charakter ceremonii (*Dzieje Polski Joachim Lelewel potocznym sposobem opowiedział, do nich dwanaście krajobrazów skreślił*, Warszawa 1829, s. 24, 47-48, 64).

²¹ „Po Bolesławie wielkim był tylko jeden ogromny król, Stefan Batory” (*Królowie polscy – wizerunki*, s. 26).

²² Bartoszewicz i Lelewel podkreślili ścisły związek trzech zwycięskich Bolesławów: Chrobrego, Śmiałego oraz Krzywoustego, podnoszących znaczenie państwa na arenie międzynarodowej, a także odnoszących militarne sukcesy na zachodzie i wschodzie – „Podbijał Ziemowit i następcy jego: najwięcej podbijał Bolesław I Wielki. Na polu zdobyczy rozwijał swe wojenne zdolności

Poczet Ksawerego Pillatiego (1888)Ksawery Pillati, *Bolesław Chrobry* (1888)

Wydane pod koniec lat osiemdziesiątych XIX wieku w Warszawie *Wizerunki książąt i królów polskich*²³ (1888) z rysunkami Ksawerego Pillatiego²⁴ oraz objaśniającym tekstem Józefa Ignacego Kraszewskiego²⁵ przedstawiały odmienną interpretację i wyobrażenie uroczystości koronacyjnych Bolesława Chrobrego.

Bolesław II Śmiały. Lubo lepszy żołnierz niż wódz Bolesław III Krzywousty podbijał także” (*Dzieje Polski Joachim Lelewel*, s. 77; *Królowie polscy – wizerunki*, s. 40, 48). Koncepcja trzech „zwycięskich” Bolesławów widoczna była również w rysunkach Aleksandra Lessera, ukazującego każdego z nich z mieczem w dłoni, a także opancerzonych (*Królowie polscy – wizerunki*, s. 24, 38, 46). Malarz wzorował się na drzeworytach oraz przekazach kronikarskich, w tym *Kronice* Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem (tamże, s. 14).

²³ J.I. KRASZEWSKI, *Wizerunki książąt i królów polskich*, z 39 rycinami Ksawerego Pillatiego oraz inicjałami Czesława Jankowskiego, Warszawa 1888.

²⁴ Ksawery Pillati (1843-1902) – malarz, rysownik, ilustrator. W latach 1859-1864 uczył się rysunku w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie, w latach 1868/1869-1871 studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Monachium u H. Anschutza (rysunek) oraz A. Wagnera (malarstwo) (W. RUKÓYŻO, *Pillati Ksawery (1843-1902)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1981, s. 287-288).

²⁵ Józef Ignacy Kraszewski h. Jastrzębiec (1812-1887) – pisarz, publicysta, historyk. Autor wydawanego w latach 1876-1889 cyklu popularyzatorskich powieści historycznych *Dzieje Polski*,

Artystyczna wizja Pillatiego wykazuje inspirację malarza twórczością Aleksandra Lessera²⁶. W odróżnieniu od swego poprzednika wzbogacił on jednak portrety władców o sceny przedstawiające szczególne wydarzenia z ich życia oraz panowania. W przypadku Chrobrego artysta zdecydował się na wybór sceny przedstawiającej ucztę, w trakcie której Otton III nałożył na skronie siedzącego Bolesława Chrobrego królewską koronę. Istotne staje się owo insygnium, będące nie zdjętym z głowy Ottona cesarskim diademem, lecz oznaką królewskiej godności.

Analogiczny wydzźwięk ma również historyczny tekst Józefa Ignacego Kraszewskiego, stwierdzającego wprost, iż to właśnie rok 1000 był „Rokiem narodzin niepodległości Polski”²⁷. Kraszewski uznał także wręczoną Bolesławowi kopię włóczyń św. Maurycego za „klejnot koronny”²⁸, stanowiący widomy znak zrównania polskiego władcy z cesarzem²⁹. Narracja Kraszewskiego wskazuje, iż to cesarski diadem ozdobił skronie Bolesława, różniąc się w tym względzie od wyobrażenia Pillatiego, wedle którego cesarz „obdarzył” Bolesława koroną otwartą, samemu nosząc zamkniętą koronę zwieńczoną krzyżem³⁰.

Interpretacja Kraszewskiego, datującego koronację Chrobrego na rok 1000, jest tożsama z poglądem Adama Naruszewicza³¹ oraz Juliana Ursyna Niemcewicz³²,

obejmującego 29 utworów (W. DANEK, *Kraszewski Józef Ignacy (1812-1887)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 221-229).

²⁶ Dowodem owej inspiracji jest uderzające podobieństwo między wizerunkami obu malarzy, przedstawiającymi postać Bolesława Chrobrego (choćby identyczny wygląd korony oraz miecza monarchy) – por. *Królowie polscy – wizerunki*, s. 24; J.I. KRASZEWSKI, *Wizerunki książąt i królów polskich*, s. 14).

²⁷ J.I. KRASZEWSKI, *Wizerunki książąt i królów polskich*, s. 16.

²⁸ Tamże.

²⁹ „Obdarzony, uczczony cesarz, na znak pobratymstwa koronę swą włożył na skroń Bolesława, nie lennikiem go, ale równym sobie uznając monarchą” (tamże).

³⁰ Zamknięta korona zwieńczona krzyżem symbolizować miała suwerenność władcy, nad którym miał stać jedynie Bóg.

³¹ Adam Tadeusz Stanisław Naruszewicz h. Wadwicz (1733-1796) – jezuita, pisarz Wielkiego Księstwa Litewskiego, biskup smoleński, biskup łucki, poeta, historyk, publicysta i tłumacz. Autor kilkutomowej *Historii narodu polskiego*, uznawanej za pierwsze naukowe przedstawienie dziejów ojczystych, oparte na szerokim, krytycznie opracowanym materiale źródłowym, będące równocześnie polemiką z tradycyjnymi poglądami na polską przeszłość (J. PLATT, *Naruszewicz Adam Tadeusz (1733-1796)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 554-561).

³² Julian Ursyn Niemcewicz h. Rawicz (1758-1841) – parlamentarzysta, publicysta, uczonek, literat i poeta. Uczestnik obrad Sejmu Wielkiego (1788-1792) oraz insurekcji kościuszkowskiej (1794). Członek (od 1802), a następnie prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie (od 1827). Autor cieszących się ogromną popularnością *Śpiewów historycznych*, zawierających życiorysy władców i bohaterów narodowych (S. KIENIEWICZ, M. WITKOWSKI, *Niemcewicz (Ursyn Niemcewicz)*

którzy, podobnie jak on, łączyli zjazd gnieźnieński i osobę Ottona III z początkiem królewskiego panowania Bolesława³³.

Józef Ignacy Kraszewski, podobnie jak wcześniej Julian Bartoszewicz, niezwykle dodatnio ocenił dokonania Bolesława Chrobrego, określając go mianem „bohaterskiego spadkobiercy” Mieszka I³⁴. Okazana przez Bolesława „olbrzymia siła, posunięta aż do granic nieubłaganego okrucieństwa”³⁵, miała nie tylko ocalić byt państwa piastowskiego, lecz stać się fundamentem, na którym Chrobry siłą oręża zbudował silne i rozległe państwo, zdolne do „wyłamania się z podległości władzy cesarza”³⁶. Kraszewski wspominał również o dawnym wizerunku nagrobnym Chrobrego w katedrze poznańskiej, który miał zostać zniszczony ok. 1790 r., przedstawiając Bolesława jako rycerza, dzierżącego w dłoniach miecz oraz jabłko³⁷.

Poczet Walerego Eljasza-Radzikowskiego (1893)

Walery Eljasz-Radzikowski, *Bolesław Wielki* (1893)

Julian h. Rawicz (1758-1841), w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 771-780).

³³ A. NARUSZEWICZ, *Historia narodu polskiego*, t. 2, Warszawa 1780, s. 90; J.U. NIEMCEWICZ, *Śpiewy historyczne*, Petersburg 1862, s. 15: „Wtenczas to Otto czyli przez wdzięczność za wspaniałą Bolesława pomoc, czyli uniesiony szacunkiem nad walecznością bohatera, odwiedził Chrobrego w Gnieźnie, królewską koronę włożył mu na skronie i udzielnym uznał monarchą”.

³⁴ J.I. KRASZEWSKI, *Wizerunki książąt i królów polskich*, s. 15.

³⁵ Tamże.

³⁶ Kraszewski i Lelewel porównali politykę Mieszka i Bolesława względem cesarstwa. Obaj historycy przeciwstawili politykę słabego i uległego ich zdaniem Mieszka I, zdecydowaniu, męstwu i waleczności Chrobrego. Kraszewski jednak, podobnie jak Julian Bartoszewicz, dostrzegł pewne zalety Mieszka I, takie jak mądrość i przebiegłość (*Dzieje Polski Joachim Lelewel*, s. 40; J.I. KRASZEWSKI, *Wizerunki książąt i królów polskich*, s. 16; *Królowie polscy – wizerunki*, s. 22).

³⁷ Kamień grobowy miał zostać roztrzaskany przez upadającą wieżę katedry poznańskiej (J.I. Kraszewski, *Wizerunki książąt i królów polskich*, s. 19).

*Królowie polscy w obrazach i pieśniach*³⁸, autorstwa Seweryny Duchieńskiej³⁹ (część poetycka), Wojciecha Dzieduszyckiego⁴⁰ (prozatorski wstęp) i Walerego Eljasza-Radzikowskiego⁴¹ (rysunki władców), w pewnym stopniu różniły się od pozostałych pocztów władców polskich z drugiej połowy XIX wieku, zawierając w pełni rymowane życiorysy kolejnych panujących. Rytmiczna konstrukcja tekstu spowodowana była najpewniej jego przeznaczeniem do odśpiewania bądź wyrecytowania, podobnie jak w przypadku *Śpiewów historycznych* Juliana Ursyna Niemcewicza⁴².

Wizja Walerego Eljasza-Radzikowskiego jest kolejną, która ukazuje Bolesława Chrobrego w roli wojownika i zwycięzcy. Malarz nie tylko przydał polskiemu władcy strój zawierający wyraźne elementy wojskowe, lecz na dodatek umieścił na jego głowie koronę wojenną, a więc noszoną na hełmie w czasie zbrojnych wypraw oraz bitew⁴³. Podobną koronę można jednak zaobserwować na głowach postaci Mieszka I i Chrobrego w Złotej Kaplicy (Kaplicy Królów Polskich) w poznańskiej katedrze⁴⁴.

³⁸ *Królowie polscy w obrazach i pieśniach, część poetyczna* Seweryna Duchieńska, wstęp prozą Wojciech Dzieduszycki, rysunki Walerego Eljasza, Poznań 1893.

³⁹ Seweryna Duchieńska (1816-1905) – poetka, publicystka, powieściopisarka. Od 1863 r. przebywała na emigracji, będąc od 1894 r. członkinią honorową Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu (A. BAR, *Duchieńska Seweryna (1816-1905)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 5, red. W. Konopczyński, Kraków 1939-1946, s. 440-441).

⁴⁰ Wojciech Dzieduszycki (1848-1909) – polityk, filozof i eseista. Poseł do Sejmu Krajowego Galicji (od 1876), prezes Koła Polskiego w austriackiej Radzie Państwa (1904-1906), członek korespondent Akademii Umiejętności w Krakowie (od 1887) (K. DASZYK, *Osobliwy Podolak. W kręgu myśli historycznej i społeczno-politycznej Wojciecha hr. Dzieduszyckiego*, Kraków 1993; S. KIENIEWICZ, *Dzieduszycki Wojciech (1848-1909)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 6, red. W. Konopczyński, Kraków 1948, s. 126-128).

⁴¹ Walery Eljasz-Radzikowski (1840-1905) – malarz, ilustrator i popularyzator Tatr. Kształcił się w latach 1856-1862 na Wydziale Malarstwa Krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych pod kierunkiem W. Łuszczkiewicza, po czym w latach 1862-1865 w Monachium u H. Anschutza. W 1873 r. objął stanowisko nauczyciela rysunków w Gimnazjum św. Anny w Krakowie (J. REYCHMANN, *Eljasz Walery (1840-1905)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 6, s. 231-232).

⁴² Widzimy w tej sytuacji zmianę charakteru życiorysów władców z tekstu historiograficznego na rymowany utwór poetycki.

⁴³ Identyczną koroną wojenną Radzikowski przyozdobił skronie Bolesława II Szczodrego czy Bolesława III Krzywoustego (*Królowie polscy w obrazach i pieśniach*, s. 29, 43, 49).

⁴⁴ Pomniki zostały ufundowane przez E. Raczyńskiego, natomiast zaprojektowane przez niemieckiego rzeźbiarza Ch. Raucha.

Współczesny pomnik Bolesława Chrobrego w Złotej Kaplicy w katedrze w Poznaniu

Źródło fotografii: <https://gloswielkopolski.pl/1000-lat-od-koronacji-boleslawa-chrobrego-wielkie-obchody-w-poznaniu-i-gnieźnie-sprawdz-co-sie-bedzie-dzialo-i-kiedy/gh/c1p2-27265693> [dostęp: 10.07.2025]

Rysunek autorstwa Radzikowskiego sygnalizuje kwestię obecności dwóch koron Chrobrego. Wspomniana już, prawdopodobnie znajdująca się na hełmie, otwarta korona wojenna, miała zapewne symbolizować ukazane już wcześniej przez Pillatiego udekorowanie Chrobrego otwartą koroną przez Ottona III, noszącego z kolei zamkniętą koronę z krzyżem na znak pełnej suwerenności swej cesarskiej władzy. Dzierżona przez Chrobrego w dłoni zamknięta korona zwieńczona krzyżem, identyczna z noszoną przez Ottona III na wspomnianym już rysunku Ksawerego Pillatiego zapewne odzwierciedla uzyskanie przez Bolesława faktycznej suwerenności wraz z królewską koroną, otrzymaną jednak znacznie później i „wieńczącą mu siwy włos”⁴⁵.

Poetycki tekst Seweryny Duchińskiej zdaje się w pełni oddawać symboliczne znaczenie rysunku Walerego Radzikowskiego. Wspomniane przez autorkę starania Chrobrego o ową „inną” koronę stają się potwierdzeniem konieczności dokonania ponownego, tym razem kościelnego obrzędu włożenia korony na skronie Bolesława, a tym samym wyrażają niepełny charakter ceremonii gnieźnieńskiej⁴⁶. Udekorowany koroną przez Ottona III monarcha

⁴⁵ *Królowie polscy w obrazach i pieśniach*, s. 34-35.

⁴⁶ Duchińska podkreśla co prawda gest Ottona III, wkładającego Chrobremu na skronie cesarską koronę, a także nazywającego go „królem Polski”, jednak nie wspomina ani słowem o dokonanej

potrzebuje legitymizacji swej królewskiej, suwerennej władzy ze strony papieża⁴⁷. To właśnie uzyskana za zgodą „namiestnika Bożego”, zamknięta korona z krzyżem potwierdzać miała, zdaniem autorki, boskie prawo Bolesława do sprawowania niezależnej od cesarstwa władzy. Duchieńska dokonała barwnego opisu odbywających się w Gnieźnie uroczystości koronacyjnych, zwracając uwagę zwłaszcza na obecność poddanych podczas tej uroczystości, a także religijny charakter koronacji, nazywając świeżo ukoronowanego Bolesława boskim „pomazańcem”⁴⁸. Ostatnim fragmentem utworu, poprzedzonym koronacją, stała się śmierć Bolesława Chrobrego, uwieńczonego królewskim laurem ojca narodu⁴⁹.

Poczet Jana Matejki (1893)

Jan Matejko, *Bolesław Wielki (Chrobry)*, 1893

przy tej okazji oficjalnej ceremonii koronacji z udziałem polskiego episkopatu. Opis dokonanej podczas uczty „dekoracji” Chrobrego nie zawiera żadnej wzmianki na temat kwestii uzyskania papieskiej zgody na koronację polskiego księcia (tamże, s. 32).

⁴⁷ Przypomina to prezentowany przez Joachima Lelewela, odrzucającego możliwość faktycznej koronacji w roku 1000, pogląd, iż: „W tamte wieki, nie cesarze, tylko papieże korony rozdawali, nie cesarze, tylko biskupi królów koronowali” (*Dzieje Polski Joachim Lelewel*, s. 24).

⁴⁸ W tym miejscu konieczny do zasygnalizowania wydaje się fakt, iż od momentu dokonania w 1000 r. nałożenia znaku cesarskiej władzy na głowę Chrobrego, autorka określa Bolesława terminem „król”. Nie zmienia to jednak faktu, iż kościelna koronacja przedstawiona została w dalszej części utworu, poprzedzonej chociażby opisem walk Bolesława z Henrykiem II (*Królowie polscy w obrazach i pieśniach*, s. 32, 33, 34-35).

⁴⁹ Duchieńska oparła się w tym względzie na pełnym dramaturgii opisie śmierci Chrobrego i następującej po niej żałoby, dokonany przez Anonima zwanego Gallem – por. ANONIM TZW. GALL, *Kronika polska*, s. 36-40.

Fragment obrazu J. Matejki *Koronacja pierwszego króla R. P. 1001*, 1889,
Muzeum Narodowe w Warszawie

Bez wątpienia najpopularniejszym zbiorem wizerunków i życiorysów polskich władców do dziś pozostaje wydany w 1893 r. w Wiedniu *Poczet królów polskich*⁵⁰, na który złożyły się rysunki Jana Matejki⁵¹, a także objaśniający tekst historyczny autorstwa Stanisława Smolki⁵² i Augusta Sokołowskiego⁵³.

Rozważając zamieszczony przez Matejkę w *Poczie* rysunek zasiadającego na tronie Bolesława Chrobrego, należy zestawić go z ukończonym przez malarza w 1889 r., a więc niemal równocześnie z pracami nad wizerunkami władców,

⁵⁰ *Poczet królów polskich. Zbiór portretów historycznych, rysunki Jana Matejki, tekstem objaśniającym zaopatrzył Stanisław Smolka i August Sokołowski*, Wiedeń 1893.

⁵¹ Jan Alojzy Matejko (1838-1893) – malarz. W latach 1852-1858 studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie pod kierunkiem W.K. Stattlera, W. Łuszczkiewicza oraz F. Szynalewskiego. Kolejne studia podjął w Akademii Sztuk Pięknych w Monachium oraz Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu. W 1873 r. objął stanowisko dyrektora Szkoły Sztuk Pięknych, które piastował nieprzerwanie aż do swej śmierci (A. BOCHNAK, *Matejko Jan Alojzy (1838-1893)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 20, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 184-191).

⁵² Stanisław Smolka (1854-1924) – historyk, publicysta, profesor UJ, profesor KUL, sekretarz generalny AU. Syn galicyjskiego polityka Franciszka Smolki. W 1883 roku objął wakującą po śmierci Józefa Szujskiego Katedrę Historii Polski na UJ. W latach 1890-1903 pełnił funkcję sekretarza generalnego Akademii Umiejętności w Krakowie (J. WYROZUMSKI, *Smolka Stanisław (1854-1924)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 39, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1999-2000, s. 320-325).

⁵³ August Sokołowski (1846-1921) – historyk, pedagog, poseł do Rady Państwa. Od 1873 r. członek Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie (U. PERKOWSKA, *Sokołowski August (1846-1921)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 40, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 2000-2001, s. 117-120).

obrazem *Koronacja pierwszego króla R. P. 1001*⁵⁴. Przedstawione powyżej dzieło zdaje się rzucać nowe światło na kwestię historycznej świadomości artysty, który, opierając się najpewniej na średniowiecznej polskiej tradycji kronikarskiej, uznał wydarzenia gnieźnieńskie za obrzęd faktycznej koronacji Chrobrego, dodatkowo przesuwając ją na rok 1001⁵⁵. Oba wyobrażenia ukazują Chrobrego dzierżącego w dłoniach podarowaną mu przez cesarza kopię włóczni św. Maurycego, uznawaną często za symbol królewskiej władzy, zastępujący berło⁵⁶. Niezbędne wydaje się dopowiedzenie, iż wedle tradycji w grocie wspomnianej włóczni miała znajdować się jedna z najcenniejszych relikwii chrześcijaństwa – gwóźdź z krzyża Chrystusa, który na obrazie Matejki Chrobry dzierży w lewej dłoni. Oba przedstawienia, podobnie jak wcześniejsze rysunki Lessera, Pillatiego i Radzikowskiego, kreują Bolesława jako zwycięskiego wojownika, odzianego w zwierzęce skóry i zbroję, oraz posiadającego w swym otoczeniu miecz i tarczę⁵⁷. Punktem różniącym oba artystyczne wizerunki staje się z kolei spoczywająca na skroniach polskiego władcy korona⁵⁸. Dodatkowymi elementami obrazu,

⁵⁴ Więcej na temat wyglądu obrazu – zob. E. SUCHODOLSKA, M. WREDE, *Jana Matejki „Dzieje cywilizacji w Polsce”*, Warszawa 1998.

⁵⁵ Tytuł oraz treść obrazu Matejki wprost nawiązuje do przekazu Jana Długosza: „[Rok Pański 1001] Cesarz Otto III widząc wspaniałomyślność i bogactwo księcia polskiego Bolesława, koronuje go na króla i ozdabia swoim diademem, zwalniając jego i następców od wszelkiej zależności od cesarstwa. Bolesław przez trzy dni wydaje znakomite biesiady i ofiarowuje cesarzowi i jego towarzyszom wszystkie złote i srebrne naczynia” (*Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 1-2: do roku 1038, red. i wstęp J. Dąbrowski, tłum. S. Gawęda i in., Warszawa 2009, s. 301).

⁵⁶ A. PLESZCZYŃSKI, *Niemcy*, s. 310; S. ROSIK, *Gdy rodziła się Europa... Zjazd Gnieźnieński*, Wrocław 2001, s. 35-37; P. URBAŃCZYK, *Bolesław Chrobry*, s. 119.

⁵⁷ Widoczny na tarczy symbol należy najpewniej utożsamiać z ptakiem, choć trudno przesądzić, czy chodzi o orła, którego T. Panfil, opierając się na interpretacji denara Chrobrego, ściśle łączy z tym władcą, czy też o innego przedstawiciela awifauny, na przykład pawia, obecnego wówczas chociażby na monetach władców czeskich. W celu zapoznania się z dyskusją na powyższy temat – por. m.in. T. PANFIL, *Orzeł na denarze Bolesława Chrobrego – pochodzenie i znaczenie symbolu*, „Biuletyn Numizmatyczny” 1999, nr 4 (316), s. 18-23; tegoż, *Orzeł w słońce patrzący – przyczynek do symboliki polskiego Orła Białego*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2000, nr 2 (318), s. 3-9; S. SUCHODOLSKI, *Czy orzeł polski ma już tysiąc lat? Uwagi o zwierzyńcu numizmatycznym Tomasza Panfila?*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2001, nr 1 (321), s. 1-12; S. SUCHODOLSKI, *Orzeł czy paw? Jeszcze o denarze Bolesława Chrobrego z napisem PRINCES POLONIE*, w: *Inter Orientem et Occidentem. Studia z dziejów Europy środkowowschodniej ofiarowane Profesorowi Janowi Tyszkiewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej*, red. T. Wasilewski, Warszawa 2002, s. 153-169.

⁵⁸ Na obrazie Matejki obdarzył Chrobrego zamkniętą koroną zwieńczoną krzyżem (którego dłonią zdaje się dotykać Otton III), natomiast zamieszczony w *Pocztce* wizerunek Bolesława zawiera koronę otwartą. Możliwym wyjaśnieniem genezy kształtu Chrobrego w dziełach Matejki wydaje się dostęp malarza do królewskich koron grobowych w katedrze wawelskiej.

podkreślającymi atmosferę faktycznej koronacji, są użyte przez Matejkę barwy, w tym dominacji złotego i czerwonego koloru⁵⁹, a także obecność koronatora (zapewne arcybiskupa gnieźnieńskiego Radzima Gaudentego⁶⁰) oraz poddanych Bolesława.

Analiza sporządzonego przez Stanisława Smolkę i Augusta Sokołowskiego tekstu historycznego podkreśla z kolei inspirację autorów pracami krakowskich badaczy, Józefa Szujskiego i Michała Bobrzyńskiego⁶¹, datujących koronację Chrobrego na ostatni etap jego życia. Przesunięcie przez historyków daty królewskiej koronacji Chrobrego na rok 1025 potwierdza ich orientację w relacjach współczesnych wydarzeniom źródeł, głównie niemieckich. Warta zasygnalizowania wydaje się subtelna różnica w dacie uroczystości między narracją Smolki i Sokołowskiego (przyjmujących rok 1025) a pracą Bobrzyńskiego, przesuwającego koronację na rok 1024 (być może Boże Narodzenie tego roku)⁶².

Rozważając ikonograficzne wyobrażenia koron Bolesława Chrobrego we wszystkich czterech przeanalizowanych pocztach, niezbędne wydaje się podkreślenie, iż nie posiadamy polskiego źródła z czasów Bolesława Chrobrego, które w jakikolwiek sposób przekazywałoby kształt jego korony. Na monetach Bolesława Chrobrego mamy bowiem do czynienia jedynie z diademem, natomiast jedyna z tego czasu znana korona polskiego króla – Mieszka II, być może ojcowska – Chrobrego, w kodeksie Matyldy ma zupełnie inny kształt, niż regalia ukazane w polskich źródłach oraz w powyższych pocztach. Dowodzi to jednoznacznie, iż źródłem ikonograficznym dla wyglądu koron w pocztach Aleksandra Lessera, Ksawerego Pillatiego, Walerego Eljasza-Radzikowskiego czy Jana Matejki z pewnością nie były najstarsze wyobrażenia ikonograficzne polskich insygniów królewskich, lecz najpewniej późniejsze źródła ikonograficzne (np. XVI- czy XVII-wieczne)⁶³.

⁵⁹ Złoto i czerwień reprezentują królewską potęgę – por. m.in.: D. FORSTNER, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, tłum. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Warszawa 2001; M. LURKER, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989; M. PASTOUREAU, *Średniowieczna gra symboli*, tłum. H. Igalson-Tygielska, Warszawa 2006.

⁶⁰ Wedle tradycji pierwszym arcybiskupem gnieźnieńskim miał być właśnie Radzim Gaudenty, brat św. Wojciecha (G. LABUDA, *Gaudenty (X/XI w.)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, s. 308-309; K.R. PROKOP, *Radzim-Gaudenty*, w: *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 13-18).

⁶¹ Zarówno Szujski, jak i Bobrzyński zgodnie ocenili dokonane podczas zjazdu gnieźnieńskiego ozdobienie skroni Chrobrego cesarskim diademem jako uznanie Bolesława za „przyjaciela i sprzymierzeńca narodu rzymskiego” (M. BOBRZYŃSKI, *Dzieje Polski w zarysie*, Warszawa 1879, s. 73; *Dzieje Polski podług ostatnich badań spisane przez Józefa Szujskiego*, t. 1: *Piastowie*, Lwów 1862, s. 57, 59-60).

⁶² M. BOBRZYŃSKI, *Dzieje Polski*, s. 76.

⁶³ Między innymi *Regum Poloniae Icones* T. Tretera z przełomu XVI i XVII wieku najprawdopodobniej było inspiracją dla A. Lessera, a z całą pewnością wzorował się na nim J. Matejko –

Księżna Matylda wręcza Mieszkowi II księgę liturgiczną

Źródło fotografii: https://pl.wikipedia.org/wiki/Mieszko_II_Lambert#/media/Plik:Darstellung_Mieszkos_und_Mathildes_von_Schwaben.jpg [dostęp: 10.07.2025].

Podsumowując, przeprowadzona analiza przedstawienia koronacji Bolesława Chrobrego w poszczególnych pocztach władców polskich z drugiej połowy XIX wieku wykazała nie tylko doskonałe zdolności i kunszt malarski poszczególnych artystów, lecz również znajomość współczesnych wydarzeniom źródeł przez sporządzających objaśniający tekst historyków. Różnice w ikonograficznym oraz historiograficznym przedstawieniu wspomnianej uroczystości, takie jak chociażby kwestia datacji czy trzech koron Chrobrego (otwartej, zamkniętej oraz wojennej), wynikały zapewne z dwóch głównych powodów. Pierwszym z nich była odmienna interpretacja przekazów źródłowych przez XIX-wiecznych historyków oraz malarzy, opowiadających się za wcześniejszą bądź późniejszą koronacją. Drugą, nie mniej ważną przyczyną sygnalizowanych różnic była ówczesna sytuacja polityczna, niejako wymuszająca podtrzymywanie pamięci o momentach chwały i wielkości dawnej Polski. Uznanie wcześniejszej daty koronacji Chrobrego miało za zadanie podkreślać siłę i wielkość młodego władztwa Piastów, zdolnego do suwerennej polityki wobec zachodniego sąsiada.

zob. K. MROZIEWICZ, „*Regum Poloniae icones*” Tomasza Tretera ze zbiorów Biblioteki Królewskiej w Sztokholmie i szwedzkie wątki w losach serii, „*Folia Historiae Artium. Seria Nowa*” 15 (2017), s. 28.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Annales Corbeienses* (Monumenta Germaniae Historica, t. 3), Hannoverae 1839.
- Annales Quedlinburgenses* (Monumenta Germaniae Historica, t. 3), Hannoverae 1839.
- ANONIM TZW. GALL, *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław 1996.
- BRUNON Z KWERFURTU, *Żywot Pięciu Braci Męczenników*, w: *Piśmiennictwo czasów Bolesława Chrobrego*, wyd. J. Karwasieńska, tłum. K. Abgarowicz, Warszawa 1966, s. 155-246.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 1-2: do roku 1038, red. i wstęp J. Dąbrowski, tłum. S. Gawęda i in., Warszawa 2009, s. 301.
- KRASZEWSKI J.I., *Wizerunki książąt i królów polskich, z 39 rycinami Ksawerego Pillatiego oraz inicjałami Czesława Jankowskiego*, Warszawa 1888.
- Kronika Thietmara*, tłum. i wyd. M. Z. Jedlicki, posłowie K. Ożóg, Kraków 2005.
- Królowie polscy – wizerunki zebrane i rysowane przez Alexandra Lessera, objaśnione tekstem historycznym Juliana Bartoszewicza*, Warszawa 1860.
- Królowie polscy w obrazach i pieśniach, część poetyczna Seweryna Duchieńska, wstęp prozą Wojciech Dzieduszycki, rysunki Walerego Eljasza*, Poznań 1893.
- Poczet królów polskich. Zbiór portretów historycznych, rysunki Jana Matejki, tekstem objaśniającym zaopatrzył Stanisław Smolka i August Sokołowski*, Wiedeń 1893.
- Viponis vita Chunradi Imperatoris* (Monumenta Germaniae Historica, t. 11), Hannoverae 1854.

OPRACOWANIA

- BAR A., *Duchieńska Seweryna (1816-1905)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 5, red. W. Konopczyński, Kraków 1939-1946, s. 440-441.
- BOBRZYŃSKI M., *Dzieje Polski w zarysie*, Warszawa 1879.
- BOCHNAK A., *Matejko Jan Alojzy (1838-1893)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 20, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 184-191.
- DALEWSKI Z., *Modele władzy dynastycznej w Europie Środkowo-Wschodniej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa 2014.
- DANEK W., *Kraszewski Józef Ignacy (1812-1887)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 221-229.
- Dzieje inteligencji polskiej do roku 1918*, t. 1-3, red. J. Jedlicki, Warszawa 2008.
- Dzieje Polski Joachim Lelewel potocznym sposobem opowiedział, do nich dwanaście krajobrazów skreślił*, Warszawa 1829.
- Dzieje Polski podług ostatnich badań spisane przez Józefa Szujskiego*, t. 1: *Piastowie*, Lwów 1862.
- Edukacja historyczna społeczeństwa polskiego w XIX w. Zbiór studiów*, red. J. Maternicki, Warszawa 1981.
- FIGURSKI P., *Czas królestw, czas rozwoju, w: 1025: Narodziny Królestwa. Katalog wystawy, Muzeum Historii Polski*, Warszawa 2024, s. 13-41.

- FORSTNER D., *Świat symboliki chrześcijańskiej*, tłum. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Warszawa 2001.
- FRIED J., *Ottón III i Bolesław Chrobry: miniatura dedykacyjna z Ewangeliarza z Akwizgranu, zjazd gnieźnieński a królestwa polskie i węgierskie: analiza ikonograficzna i wnioski historyczne*, tłum. E. Kaźmierczak, W. Leder, Warszawa 2000.
- GRABSKI A.F., *Bolesław Chrobry. Zarys dziejów politycznych i wojskowych*, Warszawa 1966.
- GRABSKI A.F., *Polska w opiniach obcych X-XIII w.*, Warszawa 1964.
- GROCHAŁA A., *Poczty władców polskich. Tradycja państwowości*, Warszawa 2005.
- JASIŃSKI T., *Czy najbardziej tajemniczy kronikarz polskiego średniowiecza, Gall Anonim, był Chorwatem?*, „Kwartalnik Nauka” 2024, nr 2, s. 7-34.
- JASIŃSKI T., *Tytułatura Bolesława na zjeździe gnieźnieńskim*, w: *Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Wacława Korty (1919-1999)*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 23-31.
- KIENIEWICZ S., *Dzieduszycki Wojciech (1848-1909)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 6, red. W. Kołopczyński, Kraków 1948, s. 126-128.
- KIENIEWICZ S., *Lelewel Joachim Józef Benedykt (1786-1861)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 17, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 21-25.
- KIENIEWICZ S., WITKOWSKI M., *Niemcewicz (Ursyn Niemcewicz) Julian h. Rawicz (1758-1841)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 771-780.
- LURKER M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989.
- MAŁECKI A., *O szesnastowiecznym wizerunku Bolesława Chrobrego autorstwa Tomasza Tretera i wczesnym wyglądzie grobowca tego władcy w poznańskiej katedrze*, „Historia Slavorum Occidentis” 2020, nr 3 (26), s. 27-53.
- MANTEUFFEL T., *Polska wśród nowych państw Europy*, w: *Polska pierwszych Piastów: państwo, społeczeństwo, kultura*, red. T. Manteuffel, Warszawa 1970, s. 9-42.
- MATERNICKI J., *Dydaktyka historii w Polsce 1773-1918*, Warszawa 1974.
- MORACZEWSKI A., *Bartoszewicz Julian (1821-1870)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 1, red. W. Kołopczyński, Kraków 1935, s. 325-326.
- MROZIEWICZ K., *„Regum Poloniae Icones” Tomasza Tretera ze zbiorów Biblioteki Królewskiej w Sztokholmie i szwedzkie wątki w losach serii*, „Folia Historiae Artium. Seria Nowa” 15 (2017), s. 25-34.
- MULARCZYK J., *Tradycja koronacji królewskich Bolesława I Chrobrego i Mieszka II*, Wrocław 1998.
- NARUSZEWICZ A., *Historia narodu polskiego*, t. 2, Warszawa 1780.
- NIEMCEWICZ J.U., *Śpiewy historyczne*, Petersburg 1862.
- PANFIL T., *Orzeł na denarze Bolesława Chrobrego – pochodzenie i znaczenie symbolu*, „Biuletyn Numizmatyczny” 1999, nr 4 (316), s. 18-23.
- PANFIL T., *Orzeł w słońce patrzący – przyczynek do symboliki polskiego Orła Białego*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2000, nr 2 (318), s. 3-9.
- PASTOUREAU M., *Średniowieczna gra symboli*, tłum. H. Igalson-Tygielska, Warszawa 2006.

- PERKOWSKA U., *Sokołowski August (1846-1921)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 40, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 2000-2001, s. 117-120.
- PIEKARSKA M., *Przegląd i porównanie XIX-wiecznych drukowanych pocztów władców polskich jako przykład źródła nauki historii Polski w czasie zaborów*, „Niepodległość i Pamięć” 79 (2022), nr 3, s. 191-230.
- PLATT J., *Naruszewicz Adam Tadeusz (1733-1796)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 554-561.
- PLESZCZYŃSKI A., *Niemcy wobec pierwszej monarchii piastowskiej (953-1034). Narodziny stereotypu. Postrzeganie i cywilizacyjna klasyfikacja władców Polski i ich kraju*, Lublin 2008.
- PROKOP K.R., *Radzim-Gaudenty*, w: *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 13-18.
- REYCHMANN J., *Eliasz Walery (1840-1905)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 6, red. W. Konopczyński, Kraków 1948, s. 231-232.
- ROSIK S., *Gdy rodziła się Europa... Zjazd Gnieźnieński*, Wrocław 2001.
- RUKÓYŻO W., *Pillati Ksawery (1843-1902)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1981, s. 287-288.
- SOCHACKI J., *Stosunki publicznoprawne między państwem polskim a cesarstwem rzymskim w latach 963-1102*, Słupsk 2003.
- STRZELCZYK J., *Bolesław Chrobry*, Poznań 1999.
- STRZELCZYK J., *Otton III*, Wrocław 2000.
- STRZELCZYK J., *Zjazd gnieźnieński*, Poznań 2000.
- SUCHODOLSKA E., WREDE M., *Jana Matejki „Dzieje cywilizacji w Polsce”*, Warszawa 1998.
- SUCHODOLSKI S., *Czy orzeł polski ma już tysiąc lat? Uwagi o zwierzyńcu numizmatycznym Tomasza Panfila*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2001, nr 1 (321), s. 1-12.
- SUCHODOLSKI S., *Orzeł czy paw? Jeszcze o denarze Bolesława Chrobrego z napisem PRINCES POLONIE*, w: *Inter Orientem et Occidentem. Studia z dziejów Europy środkowowschodniej ofiarowane Profesorowi Janowi Tyszkiewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej*, red. T. Wasilewski, Warszawa 2002, s. 153-169.
- SZCZAWIŃSKA E., *Lesser Aleksander (1814-1884)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 17, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 97-99.
- TRAWKOWSKI S., *Monarchia Mieszka I i Bolesława Chrobrego*, w: *Polska pierwszych Piastów: państwo, społeczeństwo, kultura*, red. T. Manteuffel, Warszawa 1970, s. 114-144.
- URBAŃCZYK P., *Bolesław Chrobry – lew ryczący*, Toruń 2017.
- WETESKO L., *Piastowie i ich państwo w łacińskiej Europie. Studia z dziejów kultury politycznej X i XI wieku*, Poznań 2013.
- WIERZBICKI A., *Historiografia polska doby romantyzmu*, Wrocław 1999.
- WYROZUMSKI J., *Smolka Stanisław (1854-1924)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 39, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1999-2000, s. 320-325.
- ZAKRZEWSKI S., *Bolesław Chrobry Wielki*, Kraków 2006.

NETOGRAFIA [dostęp: 10.07.2025]

<https://gloswielkopolski.pl/1000-lat-od-koronacji-boleslawy-chrobrego-wielkie-obchody-w-poznanu-i-gnieznie-sprawdz-co-sie-bedzie-dzialo-i-kiedy/gh/c1p2-27265693>

<https://www.muzeumgniezno.pl/ekspozycje/1204.html>

https://trakt.poznan.pl/blog_article/252/piastowski-ostrow-tumski-2-

<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/15921/edition/25599/content>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Mieszko_II_Lambert#/media/Plik:Darstellung_Mieszkos_und_Mathildes_von_Schwaben.jpg

CORONATION OF BOLESŁAW THE BRAVE IN THE *GALLERIES OF POLISH MONARCHS* FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract. The article discusses the problem of presenting the royal coronation of Bolesław the Brave in the light of the galleries of Polish rulers from the second half of the 19th century. Both components of the galleries (the graphic image of the ruler, as well as the historiographic presentation of his biography and reign) have been taken into account. The galleries of Polish monarchs by Aleksander Lesser, Ksawery Pillati, Walery Eljasz-Radzikowski and Jan Matejko analyzed below were part of the trend of popularizing native history present in Polish lands during the partitions, thus constituting an extremely valuable educational tool. The analysis conducted showed the existence of two main concepts regarding the date of the coronation (the year 1000 and 1025), as well as certain differences between individual drawings and images, most likely resulting from different interpretations of Polish and foreign chronicles, as well as the tendency to cultivate the memory of Poland's great past, popular during the partitions.

Keywords: Bolesław the Brave; coronation; year 1025; Galleries of Polish monarchs by Aleksander Lesser, Ksawery Pillati, Walery Eljasz-Radzikowski and Jan Matejko; 19th century